

O rasizmie i światopoglądzie Romana Dmowskiego

Praca Grzegorza Krzywca dotyczy formowania się koncepcji ideowych Romana Dmowskiego, przedstawionych na tle poglądów środowisk inteligenckich omawianego okresu i rozwoju polskiego ruchu nacjonalistycznego od lat osiemdziesiątych XIX wieku do rewolucji 1905 roku. Analizie i interpretacji autorskiej poddane zostały poglądy Dmowskiego, prezentowane na szerokim tle przekonań innych twórców myśli politycznej epoki, w tym intelektualistów-twórców polskiej myśli politycznej oraz po części myślicieli europejskich. Okres chronologiczny pracy został uzasadniony i nie budzi zastrzeżeń. Opierając się głównie na zasobach źródłowych, w tym tekstach publicystycznych Romana Dmowskiego, publikowanych m.in. na łamach „Głosu” oraz „Przeglądu Wszechpolskiego”, także źródłach dokumentu osobistego, autor przedstawił znaczenie twórczości bohatera i jej miejsce w całości kształcie myśli polskiego ruchu nacjonalistycznego analizowanego okresu.

Konstrukcja pracy również nie budzi zastrzeżeń. Opisowi poddano środowisko młodego pokolenia ideowego, w którym Roman Dmowski wyrastał już od wczesnych lat młodości na lidera w usposobionej patriotycznie grupie młodzieży

warszawskiej. To pokolenie było w poglądach i działaniach w opozycji do pokolenia pozytywistów. Lata wyraźnej krystalizacji przekonań Dmowskiego, według autora monografii G. Krzywca, przypadły na początek lat 90. XIX wieku, kiedy to przewodził już wyraźnie patriotycznej młodzieży warszawskiej. G. Krzywiec wypowiadał się na temat recepcji przez Dmowskiego koncepcji antropologiczno-rasowych, które łączone były z antysemityzmem. Autor sformułował bardzo kontrowersyjną tezę, dotąd nie prezentowaną szerzej w historiografii, dotyczącą wypowiedzi Dmowskiego na temat kwestii żydowskiej. Stosunek do niej oparł przede wszystkim na uprzedzeniach rasowych. Zjawisko rasizmu połączone zostało przez niego z antysemityzmem. Czytelnik nie może właściwie zorientować się, w jaki sposób autor definiuje podstawowe, wręcz nadużywane w monografii pojęcia, takie jak szowinizm czy integralny nacjonalizm. Autor dość swobodnie operuje nimi, używając zamiennie: „szowiniści” i „rasiści”, „nacionaści” i „konserwatyści”. Grzegorz Krzywiec przedstawił specyfikę polskiego rasizmu, upatrywał jego genezy w antysemityzmie. Niekiedy z ostrożnością dodaje, że koncepcje

rasowe Dmowskiego były przyjmowane w rodzącym się polskim ruchu nacjonalistycznym bardzo ostrożnie i powoli. Za datę graniczną, kiedy rasizm miał być eksploatowany w ramach ideologii nacjonalistycznej, uznawał rok 1912. Wydaje się, że autor, posługując się pojęciami, takimi jak „rasizm” i „szowinizm” kieruje się potocznymi bądź publicystycznymi ich definicjami. Należy zwrócić uwagę, że w opisywanym okresie pojęcie „rasy” było inaczej definiowane i używane niż współcześnie. Autor, mimo klarownych zapowiedzi w tytule książki, wskazujących na Dmowskiego jako modelowy przykład „polskiego szowinisty” nie udowodnił, że w poglądach Dmowskiego dominował – zgodnie z definicją szowinizmu – podziw dla własnej grupy etnicznej lub społecznej oraz wyolbrzymiał zalety, a pomniejszał wady Polaków, co miało iść w parze z nieuzasadnionym deprecjonowaniem innych krajów i innych narodowości, nakazywaniem wrogości wobec innych (nie tylko Żydów) narodowości.

Warto odnotować, że G. Krzywiec nie odniósł się jedynie do interpretacji wypowiedzi Romana Dmowskiego i grup z kręgu ideowego polskiego nacjonalizmu przełomu XIX i XX wieku. Analizie poddał myśl społeczną i filozoficzną przedstawicieli inteligencji z nurtu

konserwatywnego czy lewicowego, przytaczał wielowątkowe i wielonurtowe ich koncepcje ideowe, w tym ładu społecznego, ustrojowego i publicznego, co można podziwiać, ale i uznać za, odejście od tematu głównego, dotyczącego prezentacji myśli czy światopoglądu Romana Dmowskiego i jego obozu. Za interesujące i głębokie należy uznać odniesienia autora do idei twórców europejskich i osadzenie twórczości Dmowskiego w kontekście myśli politycznej polskiej oraz, co bardzo ważne i dotąd słabo prezentowane w historiografii dotyczącej polskiego nacjonalizmu, w kontekście dorobku myśli europejskiej.

W pewnym zakresie Grzegorz Krzywiec wprowadził do obiegu historiograficznego pojęcie „nowego nacjonalizmu”, z nadrzędnymi cechami nurtu nastawionymi na agresję, eksponowanie w nacjonalizmie szowinizmu i rasizmu, z marginalizacją pojmowania nacjonalizmu jako „obronnego programu politycznego” i związków nacjonalizmu z obroną polskości i narodu polskiego, związanego z patriotyzmem, programem politycznym prowadzącym do odzyskania bytu narodowego i niepodległości Polski. Zmarginalizował, a właściwie pominął opisany i dobrze udokumentowany w historiografii pogląd Dmowskiego i jego środowiska ideowego na kwestię

żydowską, łączoną wyraźnie z ekspansją ekonomiczną Żydów i walki na tym tle (ekonomicznym) pomiędzy Polakami a Żydami.

Roman Dmowski ukazany został w książce jako postać inteligentna, odważna, charyzmatyczna, wyniosła, emocjonalna, zadowolona z życia, nazbyt pewna siebie, określana i przez siebie samego jako „jednostka czynna”, wizjoner. Dmowski wystąpił również w roli nauczyciela, edukatora i wychowawcy nie tylko młodzieży, ale i kobiet, co autor opisał w odniesieniach do wypowiedzi kobiet zaprzyjaźnionych z Dmowskim, np. z rodziny Lutosławskich, córek filozofa Wincentego Lutosławskiego, wywodzących się ze środowisk ziemiańskich polskiej prowincji łomżyńskiej.

Autor umieścił twórczość R. Dmowskiego na tle rzeczywistości społecznej i politycznej Królestwa Polskiego, Galicji (Krakowa), Europy (m.in. w odniesieniach do czasów paryskich). Szeroko rozumiany projekt polityczny Dmowskiego kreowany był na podstawie różnorodnych czynników i wpływów rodzinnych (zwłaszcza matki), środowiskowych, warszawskich, w tym szkolnych i akademickich, wpływu pisarstwa intelektualistów

prezentowanego w polskiej prasie, myśli społecznej upowszechnianej przez twórców polskich i europejskich w ich dziełach, obserwacji innych cywilizacji (np. wzorów brytyjskich) oraz innych czynników (np. pod wpływem tzw. klimatu epoki, polityki Cesarstwa Rosyjskiego wobec kwestii polskiej).

Po lekturze książki Grzegorza Krzywca można odnieść wrażenie, że rasizm stanowił zasadniczy element składowy światopoglądu Romana Dmowskiego, głównym zaś jego celem stało się zaszczepienie rasizmu w polskim środowisku nacjonalistycznym, z czym nie można się zgodzić.

Roman Dmowski pozostaje w dalszym ciągu jedną z najbardziej kontrowersyjnych i złożonych postaci w polskiej historii przełomu XIX i XX wieku. Zarówno tytuł książki, jak i w znaczącej mierze zawarte w książce tezy również wydają się być dość kontrowersyjne.

Małgorzata Dajnowicz

Grzegorz Krzywiec, *Szowinizm po polsku. Przypadek Romana Dmowskiego (1886–1905)*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009, ss. 500.